

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Hallintovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta (VNS 4/2021 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mahdollisen lausunnon antamista varten hallintovaliokunnalle. Määräaika: 12.11.2021.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut (etäkuuleminen):

- strategiapäällikkö Ari Evwaraye, sisäministeriö
- erityisasiantuntija Tove Ruokoja, sosiaali- ja terveysministeriö
- lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- komisario Katja Nissinen, Helsingin poliisilaitos
- kehittämispäällikkö Riitta Koivula, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- kehittämispäällikkö Airi Partanen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- pääjohtaja Antti Koivula, Työterveyslaitos
- ylilääkäri, linjajohtaja Markku Kuisma, Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri
- toimitusjohtaja Hannu Jouhki, A-klinikkasäätiö sr
- asiantuntija Riikka Perälä, Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry
- erityisasiantuntija Erja Saarinen, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Lapsiasiavaltuutetun toimisto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Selonteon mukaan Suomen sisäisen turvallisuuden politiikka perustuu ensisijaisesti ennaltaehkäisyyn ja toiminnassa edistetään oikeusvaltioperiaatetta ja ihmisoikeuksia. Mahdollisimman moni tapaturma, onnettomuus, rikos ja muu häiriö pyritään estämään ennalta. Turvallisuusongelmien juurisyihin vaikutetaan tehokkaasti erityisesti muilla kuin turvallisuusviranomaisten toimil-

Valiokunnan lausunto StVL 15/2021 vp

la. Selonteossa todetaan, että työllisyys, koulutus, yhteiskunnallinen osallisuus, ihmisten terveys, vähäiset päihdehaitat ja korkea hyvinvointi laajasti muodostavat perustan hyvälle arjen turvallisuudelle (kpl 2.3).

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää selonteon lähestymistapaa perusteltuna ja korostaa erityisesti perustason sosiaali- ja terveyspalvelujen ja viranomaisten yhteistyön merkitystä useiden ongelmien ennaltaehkäisyssä. Ennalta ehkäisevää turvallisuutta lisää myös tieto siitä, että palvelut ovat tarvittaessa saatavissa. Valiokunta pitää myönteisenä, että selonteossa käsitellään ensimmäistä selontekoa (2016) kattavammin eri hallinnonalojen toimien vaikutusta sisäiseen turvallisuuteen. Jatkossa uhkakuvien tarkastelua olisi syytä kuitenkin laajentaa nykyisestä lähinnä ensihoitopalvelua ja sosiaalipäivystystä koskevasta tarkastelusta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän ja sen päivystysrakenteen kokonaisuuteen.

Painopiste ennaltaehkäisyyn

Valiokunta pitää tärkeänä, että selonteossa on korostettu syrjäytymisen ehkäisyä ja nostettu esiin heikommassa asemassa olevat väestöryhmät kuten esimerkiksi sijaishuoltolaitoksista karanneet nuoret. Kiusaamisen vastainen toiminta, turvakotipalvelut, rikosten uhrien palvelut ja niin sanottu Ankkuritoiminta ovat esimerkkejä paikallisella tasolla toteutettavasta toiminnasta ja moniammatillisesta yhteistyöstä. Selonteossa on myös huomioitu, että Suomi on sitoutunut kansainvälisin sopimuksin torjumaan lähisuhde- ja perheväkivaltaa sekä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja riistoa. Suomi toimeenpanee sopimuksia pitkäjänteisesti esimerkiksi "Väkivallaton lapsuus" -toimenpidesuunnitelman sekä Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman kautta. Valmistelulla olevassa tasa-arvoselonteossa on tärkeää määritellä tavoitteet ja mittarit tasa-arvon edistämiseksi myös turvallisuuden näkökulmasta. Myös ikäihmisten kaltoinkohteluun tulee kiinnittää aiempaa enemmän huomiota.

Tapaturmia ehkäistään toimeenpanemalla Turvallisesti kaiken ikää — koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelmaa. Selonteossa on huomioitu myös onnettomuuksien ja tapaturmien aiheuttama kuormitus sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmälle. Tapaturmien ehkäisyssä on tarpeen pyrkiä lisäämään ikäihmisten liikuntaharjoitteita, millä voidaan merkittävästi ehkäistä kaatumisia ja niistä johtuvaa kärsimystä ja hoivan tarvetta.

Lasten ja nuorten tilanne

Sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta koulukiusaamiseen ja lasten väliseen väkivaltaan puuttuminen ovat erittäin tärkeitä syrjäytymisen ehkäisyssä. Lapsuudessa ja nuoruudessa koettu rikollisuus, trauma ja kaltoinkohtelu, kuten perheväkivalta ja kiusaaminen, kohottavat riskiä rikosten tekemiselle ja uhriksi joutumiselle myös aikuisiässä. Selonteon mukaisesti erityistä huomiota tulee kiinnittää ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisyyn. Eri tavoin haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien kokema sekä mitattu turvallisuus ovat huonompia kuin väestöllä keskimäärin. Kuten selonteossa todetaan, on ylisukupolvisuuden katkaisemisessa ratkaisevaa monialaisessa yhteistyössä toteutettu vanhemmuuden ja lasten pärjäävyyden tukeminen ja kokonaisvaltainen kohtaaminen kaikissa eri elämänvaiheissa. Lapsen ja nuoren ongelmien käsittelyssä tulee samalla arvioida hänen perheensä avun tarve.

Valiokunnan lausunto StVL 15/2021 vp

Lapsiasiavaltuutettu kiinnitti asiantuntijalausunnossaan huomiota siihen, että selonteossa on käsitelty lapsiin kohdistuvaa rikollisuutta, mutta käsittelemättä jäävät muun muassa alaikäisten vertaisväkivalta, seurusteluväkivalta ja kunniaan liittyvä väkivalta. Lapsiasiavaltuutettu totesi myös, ettei lasten turvallisuusuhkia tai kokemuksia turvallisuudesta käsitellä selonteossa riittävästi. Sosiaalisen median ja muun verkossa tapahtuvan toiminnan kautta lasten riski joutua verkkorikollisuuden uhriksi tulisi ottaa huomioon selonteon tavoitteiden toimeenpanossa. Myös säännöllisesti toteutettava lapsiuhritutkimus tulisi käynnistää uudelleen ajantasaisen tiedon ja seurantatiedon saamiseksi.

Ikääntyneiden turvallisuus

Nopeasti ikääntyvässä yhteiskunnassa ikäihmisten turvallisuutta uhkaavat muun muassa toimintakyvyn heikkenemisestä johtuvat seuraukset. Ikäihmisten yksinäisyys aiheuttaa turvattomuuden tunnetta, joka voi johtaa myös palvelujen epätarkoituksenmukaiseen käyttöön. Ikäihmiset ovat usein myös muita haavoittuvampia erilaisen taloudellisen rikollisuuden ja kaltoin kohtelun uhreina.

Ikääntyneiden turvallisuutta on lisättävä eri tavoin esimerkiksi asuinympäristön esteettömyyttä ja muuta turvallisuutta kehittämällä. Sähköisten palvelujen käytön opastuksen tulee turvata julkisten palvelujen saatavuus myös sellaisille ihmisille, jotka eivät kykene digitaalisia palveluja käyttämään.

Ikääntyneiden liiallinen alkoholinkäyttö on aiempaa yleisempää, mikä lisää myös tapaturmien riskiä. Liiallisen alkoholinkäytön tunnistaminen voi olla vaikeaa, koska ongelmia saatetaan pitää muista sairauksista johtuvina tai muuten ikääntymiseen liittyvinä. Tutkimusten mukaan ikääntyneiden alkoholiongelmien hoitojen tulokset ovat vähintäänkin yhtä hyviä kuin nuorempien, joten apua tulisi olla tarvittaessa saatavissa.

Päihteiden käyttö

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksissä on käynyt ilmi, että koronaviruspandemiaan liittyvät rajoitustoimet ovat heikentäneet myös syrjäytyneiden päihdeongelmaisten ihmisten arkea ja turvallisuutta. Kävijämäärien ja aukioloaikojen rajoitukset esimerkiksi matalan kynnyksen palveluissa ovat vaikeuttaneet palvelujen saatavuutta ja aiheuttaneet erilaisia lieveilmiöitä erityisesti pääkaupunkiseudulla. THL:n mukaan on myös viitteitä siitä, että koronavirusepidemiaan liittyvät rajoitustoimet ovat saattaneet lisätä huumemyrkytyskuolemia. Huumeiden käytön lisääntyminen näkyy myös julkisissa tiloissa. Nämä ilmiöt puolestaan heijastuvat yleisemminkin kuntalaisten kokemaan turvattomuuteen.

Valiokunta pitää tärkeänä, että huumausaineen käyttörिकosta koskevissa asioissa pyritään edelleen tehostamaan poliisien jo nykyisin toteuttamaa käyttäjien hoitoonohjausta ja vahvistamaan eri viranomaisten välistä yhteistyötä näissä tilanteissa. Päihde- ja riippuvuusstrategiassa ja siihen liittyvässä päihdetyön toimintaohjelmassa on linjattu myös turvallisuutta kuormittavien päihdehaittojen ehkäisyä ja vähentämistä sekä yhteistyötä. Hoitoonohjausta voidaan tehostaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa lisäämällä alkoholin riskikäytön ja huumeiden käytön varhaista tunnistamista ja tuen piiriin ohjaamista. Olennaista on puheeksi ottamisen systemaattisuus ja laa-

Valiokunnan lausunto StVL 15/2021 vp

ja-alaisuus eri palveluissa sekä palvelupolkujen ja -kokonaisuuksien luominen, jotta mahdollisimman varhainen tarpeen mukaiseen päihdehoitoon ohjaaminen toteutuu. Kuluvan vuoden alussa voimaan tulleen rikoslain muutoksen myötä voidaan vakavista päihdeongelmista kärsiviä, aiemmin sakkojen muuntorangaistuksena vankilaan tuomittuja ohjata myös päihdehoitolaitokseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että Rikosseuraamuslaitos ja tulevat hyvinvointialueet yhteistyössä laativat rikoksesta tuomittujen henkilöiden päihdehuollon hoitoonohjauksen käytännön toimintamallit.

Päihdehoitoa ja korvaushoitoa on saadun selvityksen mukaan saatavilla, mutta hoitoon pääsy ei toteudu riittävän matalalla kynnyksellä. Kuntien kustantaman päihdehuollon palvelujen saatavuus on heikentynyt kuluneen vuosikymmenen aikana. Esimerkiksi A-klinikoilla kunnan maksamien asiakkaiden määrä on pudonnut 32 %, ja suunta on ollut sama katkaisuhoidoasemilla ja päihdehoidon kuntoutuslaitoksissa. Hoitoon pääsyyn edellytetyt arviot ja läheteet sekä jonot hoitojen toteutumisessa voivat johtaa siihen, että hoito jää viiveen vuoksi toteutumatta.

Koronaviruspandemiaan liittyvät havainnot

Jatkotyössä on tärkeää huomioida koronaviruspandemiasta saadut kokemukset muun muassa rajoilla toteutettavien terveysturvallisuustoimien sekä tilannekuvan muodostamisen ja jakamisen suhteen. Sosiaali- ja terveydenhuollossa kriittiseksi kysymykseksi on osoittautunut henkilöstön saatavuus eri tilanteissa. Koronapandemian aikana ikäihmisillä ja vammaisilla henkilöillä on ollut vaikeuksia palvelujen saannissa. Myös vammaiset lapset ovat osittain jääneet vaille heille kuuluvia palveluja.

Koronapandemia on osoittanut puutteita myös huoltovarmuudessa, jota tulee edelleen kehittää. Terveysturvallisuuden huoltovarmuudessa on ollut haasteita jo ennen pandemiaa lääkkeiden ja infuusionesteiden saatavuudessa ja pandemian aikana myös hoitotarvikkeiden ja rokotteiden osalta.

Selonteossa on sosiaali- ja terveysvaliokunnan käsityksen mukaan syytä kiinnittää jatkossa huomiota myös muiden kuin sisäministeriön hallinnonalan voimavarojen kohdentamistarpeisiin turvallisuuden näkökulmasta.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää,

että hallintovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto StVL 15/2021 vp

Helsingissä 6.10.2021

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Markus Lohi kesk
varapuheenjohtaja Mia Laiho kok
jäsen Pekka Aittakumpu kesk
jäsen Kim Berg sd
jäsen Kaisa Juuso ps
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Noora Koponen vihr
jäsen Terhi Koulumies kok
jäsen Merja Kyllönen vas
jäsen Aki Lindén sd
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Heidi Viljanen sd
jäsen Sofia Virta vihr

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Harri Sintonen